

Аликулов Бакыт Макешевичтин 12.00.02 - конституциялык укук; муниципалдык укук адистиги боюнча юридика илимдеринин кандидаты илимий даражасын изденип алууга сунуш кылынган **“Кыргыз Республикасындагы чек ара коопсуздугун конституциялык-укуктук жөнгө салуу”** аттуу кандидаттык диссертациясына – биринчи расмий оппоненттин

ПИКИРИ

1. Изилдөө темасынын актуалдуулугу. Кыргыз мамлекетинин калыптанышы жана өнүгүшү анын чек араларынын калыптануу тарыхы, аларды сактоо жана коргоо субъекттери менен ажырагыс байланышкан. Мамлекеттик чек ара институту бир катар спецификалык касиеттеринен улам алгач мамлекеттик коопсуздук системасында өзгөчө орунду ээлейт. Анын мамлекеттик механизмдеги ролу негизинен биздин өлкөдө да, чет өлкөлөрдө да болуп жаткан объективдуу процесстер менен аныкталды.

Азыркы учурда Кыргыз Республикасынын ички мамлекеттик жана эл аралык абалында болуп өткөн өзгөрүүлөр мамлекеттин аймагынын чектерин аныктаган мамлекеттик чек ара сыяктуу мамлекеттин ажырагыс элементине олуттуу таасирин тийгизди. Ал ар дайым мамлекеттин коргонуусунун жана коопсуздугунун эң маанилүү курамдык бөлүгү болуп келген, болуп жатат жана болуп кала берет.

Изилдөөнүн актуалдуулугу чек ара коопсуздугуна коркунучтардын ар кандай түрлөрүн аныктоо, системалаштыруу жана интерпретациялоо боюнча иштелип чыкпаган методологиялык негиздер, ошондой эле Кыргыз Республикасынын улуттук коопсуздуктун объектилерине коркунучтарды аныктоо, алдын алуу жана бөгөт коюу боюнча натыйжалуу чараларды саясий-укуктук жөнгө салуу практикасы менен шартталган. Мамлекеттик чек аранын коопсуздугун камсыз кылуу жана геосаясий кырдаалдын талаптарына, Кыргыз Республикасынын жана Көз карандысыз Мамлекеттер Шериктештигине (КМШ) мүчө-өлкөлөрүнүн чек ара коопсуздугун камсыздоо тутумун куруунун перспективаларына жооп берүү үчүн ченемдик укуктук базаны андан ары өркүндөтүү зарыл.

Теманын актуалдуулугу Кыргыз Республикасынын мамлекеттик чек арасын коргоонун конституциялык-укуктук механизмдин өркүндөтүүнүн жолдорун илимий жактан негиздөөгө багытталган. Теориялык укуктук структурасыз эффективдүү практикалык аракеттер мүмкүн эмес. Бул маселенин өзгөчө татаалдыгы, аны теориялык жактан да, практикалык жактан да чечүүгө туура келет, эң татаал экономикалык жана аскердик-саясий шарттарда иштелип чыккан концепцияларды гана эмес, экономикалык жактан эң татаал болгон концепцияларды да өзгөртүү, аларды практикалык ишке ашыруу.

2. «Окумуштуулук даражаларды берүү тартиби жөнүндө жобо» жана анын «Окумуштуу даражасын ыйгаруу үчүн берилген диссертациялардын критерийлери жана талаптары» II-бөлүмүндө диссертацияларга коюлган талаптардын алкагында илимий натыйжалар.

Б.М.Аликуловдун диссертациялык изилдөөсү жогорку деңгээлде аргументтелген жана илимий жактан негизделген жыйынтыктардын жана жоболордун төмөнкүдөй комплексин камтыйт:

1-натыйжа. Изилдөөнүн түшүнүктүк аппаратына кеңири талдоо жүргүзүлгөн жана мамлекеттик чек ара институтунун ченемдик аныктамасы берилген.

2-натыйжа. Учурдагы чек ара мамилелерин жөнгө салуучу ченемдик-укуктук актыларды системалаштыруу жана Кыргыз Республикасынын чек ара кодексин иштеп чыгуу жана кабыл алуу, каралып жаткан мамилелерди мыйзам алдындагы актылар менен жөнгө салууну алып салуу сунушталды.

3-натыйжа. Чек ара коопсуздугунун эффективдүү системасын камсыз кылуу максатында Кыргыз Республикасынын чек ара коопсуздугунун Концепциясын иштеп чыгуу сунушталган.

4-натыйжа. Чек ара коопсуздугун камсыз кылуу чөйрөсүндөгү мыйзамдардын талдоосун негизинде, чек ара коопсуздугун камсыз кылуу механизмдерин аныкталган.

5-натыйжа. Автор тарыбанан чек ара кызматынын уюштуруу-укуктук мүнөздөгү көйгөйлөрү аныкталып, анын натыйжалуу иштешин камсыз кылуу жолдору сунушталган.

6-натыйжа. Изденүүчү тарабынан мамлекеттик чек аранын коргоонун механизмин укуктук жөнгө салууда укуктук жана уюштуруучулук мүнөздөгү көйгөйлөр аныкталып, аларды чечүү боюнча сунуштар иштелип чыкты.

3. Изденүүчүнүн диссертациялык изилдөөдө баяндалган ар бир натыйжанын тыянактары жана корутундулары (илимий жоболордун) негиздүүлүк жана аныктык даражасы.

Коргоого чыгарылган илимий эмгектин натыйжалары менен жоболорун негизделгенинин даражасы төмөнкүлөр менен аныкталат: Кыргыз Республикасынын мамлекеттик чек ара коопсуздугун камсыз кылуунун негизги мыйзам ченемдүүлүктөрү аныкталды; коомдогу, чектеш республикалар менен болгон мамиле-катыштагы, жалпы калк тынчтыгындагы жана ошондой эле өлкөнүн саясий-социалдык турмушундагы чек ара коопсуздугунун орду жана ролу негизделди.

Диссертацияда жаңы илимий тыянактар негизделип, алардын тактыгы ата-мекендик юридикалык илиминин өнүгүсүнө өз салымын кошот. Автор тарабынан жүргүзүлгөн илимий ыкмалардын колдонулушу бир катар илимий тыянактар менен жоболорду чыгарууга мүмкүнчүлүк берди. Алар:

1-тыянак: Мамлекеттик чек ара институтунун ченемдик аныктамасы азыркы күндө болгон илимий көз караштарды терең талдоонун натыйжасында келип чыккан.

2-тыянак: Өлкөдөгү чек ара мамилелерин жөнгө салуучу ченемдик укуктук актыларды системалаштыруу зарылчылыгы менен негизделген, анткени чек ара мамилелерин мыйзам алдындагы (ведомстволук) жөнгө салуудан алып салууга тийиш деген пикир менен негизделет.

3-тыянак: Кыргыз Республикасынын чек ара коопсуздугун камсыз кылуу Концепциясын иштеп чыгуу жана кабыл алуу зарылчылыгы чек ара

коопсуздугун жакшыртуу боюнча иш-чаралар менен негизделген, жана укуктуп тажрыйбаны терең талдоонун натыйжасында келип чыккан.

4-тыянак: Кыргыз Республикасынын чек ара мейкиндиктердеги улуттук кызыкчылыктарды коргоонун максаты, милдеттери, принциптери, негизги багыттары жана механизми менен негизделген жана жалпы мамлекеттик чек ара саясатынын талдоосунун натыйжасынан улам келип чыккан.

5-тыянак: Кыргыз Республикасынын чек ара кызматынын ишмердүүлүгүнү укуктук жана уюштуруучулук мыйзамдык негиздерин аныктоо менен негизделген, мамлекеттик башкаруу органдарын укуктук статустарынын мүнөзүн талдоосунун натыйжасында келип чыккан.

6-тыянак: Өлкөбүздүн мамлекеттик чек арасын коргоо механизмин укуктук жөнгө салууга талдоонун жыйынтыктары менен жана бул маселеге болгон айрым илимий ыкмаларда негизделген.

4. Изденүүчүнүн диссертацияда баяндалган ар бир натыйжанын (жобонун), тыянактын жана корутундунун жаңычылдык даражасы.

1-тыянак: жаңы, анткени Кыргыз Республикасынын мамлекеттик чек арасы укуктук институт катары ата мекендик укуктун теориясында диссертацияда сунуш кылынган контексте талдоого алынбаган.

2-тыянак: жаңы, анткени автор тарабынан чек ара мамилелерин жөнгө салуучу ченемдик-укуктук актыларды системалаштыруу жана Кыргыз Республикасынын Чек ара кодексин иштеп чыгуу жана кабыл алуу зарылчылыгы негизделген.

3-тыянак: жаңы, анткени Кыргызстандын чек ара коопсуздугун камсыз кылуу боюнча мамлекеттик деңгээлде программалык документ иштеп чыгуу жана кабыл алуу сунушталган.

4-тыянак: жаңы, автор тарабынан мамлекеттик чек ара саясатынын негиздерин иштеп чыгуу жана чек ара коопсуздугун камсыз кылуу механизмдери аныкталган.

5-тыянак: салыштырмалуу жаңы, чек ара кызматынын ишинин укуктук жана уюштуруучулук негиздерин аныктоочу атайын мыйзамдык акты кабыл алуу сунушу берилген.

6-тыянак: жаңы, изденүүчү тарабынан мамлекеттик чек арасын коргоо механизмин укуктук жөнгө салууда укуктук жана уюштуруучулук мүнөздөгү көйгөйлөрдү чечүү жолдорун сунуштаган.

5. Алынган натыйжалардын ички биримдигин баалоо

Изилдөөнүн каралып жаткан суроолору өз ара байланышта жана бүтүндөй бир системаны түзөт. Жаңы жыйынтыктар жана жоболор түзүмдүк жана логикалык жактан текшерилген, ички бирдиктүү, толук, квалификациялуу изилдөө болуп саналат, бул автордун ата-мекендик конституциялык-укуктук илимине кошкон жеке салымын күбөлөндүрөт. Диссертант тарабынан алынган натыйжалар ички биримдик жана негиздөөнүн илимий-теориялык мамилеси менен мүнөздөлөт. Сунуш кылынган теориялык жоболор жүйөлүү жана негиздүү, аларды андан ары практикалык ишке ашыруу Кыргызстандын илиминин андан ары өнүгүшүнө көмөк көрсөтөт.

6. Диссертацияда көрсөтүлгөн натыйжаларды алууда автордун конкреттүү жеке катышуусу.

Диссертациялык изилдөөдө алынган илимий-методикалык жана юридикалык натыйжалар диссертанттын жеке аракеттеринин жана изденүүлөрүнүн натыйжасында келип чыкты.

Автор тарабынан алынган изилдөө натыйжалары жогорку илимий жана практикалык мааниге ээ. Диссертациялык иште айтылган сунуштар мамлекет жана конституциялык укуктун жаатында илимий жана практикалык кызыкчылыкты туудурат. Диссертацияда иштелип чыккан автордун сунуштары улуттук мыйзамдарды өркүндөтүүгө багытталган жана студенттер жана укук коргоо органдарынын кызматкерлери үчүн зарыл болгон практикалык жана теориялык материалдарды камсыз кылат.

7. Алынган натыйжалардын багыты тиешелүү актуалдуу көйгөйдү, теориялык жана прикладдык маселени чечүүгө багытталгандыгы.

Диссертант бул темага тиешелүү маселелерди, анын ичинде анын илимий, теориялык жана прикладдык аспектилерин деталдуу изилдөө, ошол эле учурда изилдөөнүн ылайыктуу спектрин колдонуу менен сапаттуу изилдөө жүргүзө алган жана анын ичинде илимий жана аналитикалык адабияттардын, статистикалык, архивдик маалыматтардын жана ченемдик-укуктук маалыматтардын кеңири массивдерин талдоого алган.

Диссертациялык изилдөөнүн бардык натыйжалары жүйөлүү жана ырааттуу түрдө диссертацияга коюлган максатка жетүү жана теориялык жана прикладдык маселелерди чечүүгө багытталган. Коргоо үчүн берилген жоболор автордун аныкталган милдеттерди чечүү жолдоруна көз карашын чагылдырат жана концепциянын теориялык маңызын бурмалоо жагдайын жоюу үчүн мыйзамдарды оптималдаштыруу боюнча позицияларды сунуштайт.

8. Жарыяланган негизги жоболордун, жыйынтыктардын, жана диссертациянын корутундусунун жетиштүүлүгү толуктугун ырастоо.

Диссертациялык изилдөөдө иштеп чыгылган негизги теориялык корутундулар, жоболор жана натыйжалар ар кандай илимий-практикалык конференцияларда, тегерек столдордо жана расмий жолугушууларда баяндалып, 10 илимий эмгекте чагылдырылган:

1. **Аликулов, Б.М.** Правовое положение режима государственной границы в Кыргызской Республике [Текст]/ Б.М. Аликулов// Вестник Академии МВД Кыргызской Республики им.генерал-майора милиции Алиева Э.А. - 2016 - №4. С. 24-26 <http://academy-mvd.kg/vestnik>

2. **Аликулов, Б.М.** К вопросу о выборе формы правления в постсоветских государствах [Текст]/ Б.М. Аликулов //Международный научный журнал «НАУКА БЕЗ ГРАНИЦ» № 2(30), февраль 2019. С. 49-55. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=36997527>

3. **Аликулов, Б.М.** Государственный суверенитет Кыргызской Республики: территориальный аспект [Текст]/ Б.М. Аликулов // Ежемесячный международный научный журнал «Research-science» №6/2019. – С. 31-33 https://www.kon-ferenc.ru/konferenc30_06_19_5.html

4. Аликулов, Б.М. Обеспечение защиты прав работника и международная организация труда [Текст] / Б.М. Аликулов Вестник ОшГУ ВЕСТНИК Ошского государственного университета // Серия: юридические науки С. 161-165 <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=43088860>

5. Аликулов, Б.М. Некоторые особенности правового режима государственной территории в Кыргызской Республики [Текст] / Б.М. Аликулов // 77-я Международная научная конференция Евразийского Научного Объединения (июль, 2021) Теоретические и практические вопросы современной науки // Сборник научных работ 77-й Международной научной конференции Евразийского Научного Объединения (г. Москва, июль 2021). — Москва: ЕНО, 2021. — С. 114-117 <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=46461287>

6. Аликулов, Б.М. Мамлекеттик аймак түшүнүгү жана анын юридикалык мүнөздөмөсү [Текст] / Б.М. Аликулов // ОшМУ Жарчысы, Т.2, №3, 2021, С. 264-273 <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=47971826>

7. Аликулов, Б.М. Кыргыз Республикасынын улуттук мыйзамдарына ылайык мамлекеттин аймагынын укуктук режими [Текст] / Б.М. Аликулов // ОшМУ Жарчысы, Т.2, №3, 2021, -С. 272-279 <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=47971827>

8. Аликулов, Б.М. О содержании правового режима государственной границы в Кыргызской Республике [Текст] / Б.М. Аликулов // Рецензируемый научный журнал «Тенденции развития науки и образования» №82, Февраль, 2022 (Часть 4) - С. 62-57 <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=48071120>

9. Аликулов, Б.М. Институт приграничных представителей в Кыргызской Республике [Текст] / Б.М. Аликулов // Рецензируемый научный журнал «Тенденции развития науки и образования» №88, Август, 2022 (Часть 4) - С. 8-11 <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=49410610>

10. Аликулов, Б.М. О понятии государственной границы в Кыргызской Республике [Текст] / Б.М. Аликулов // Вестник ОшГУ. Укук №1/2023.- С. 3-12. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=53761091>

9. Авторефераттын диссертациянын мазмунуна ылайык келиши.

Аликулов Бакыт Макешевичтин авторефераты диссертациянын мазмунуна толук ылайык келет, негизги жоболорду, тыянактарды жана натыйжаларды чагылдырат. Авторефератта кыргыз, орус жана англис тилдеринде резюмеси бар. Алар Кыргыз Республикасынын УАКнын талаптарына ылайык жазылган.

10. Диссертациянын мазмунундагы жана таризделишиндеги кемчиликтер.

Аликулов Бакыт Макешевичтин диссертациясына белгиленген артыкчылыктары менен катар, бул иште айрым кемчиликтер да жок эмес, алар төмөнкүлөр:

1. Диссертациялык изилдөөнүн жүрүшүндө, ушул изилдөөнүн темасы жөнүндө, ата мекендик конституциялык укук боюнча окумуштуулардын эмгектери аз каралган.

2. Диссертациялык изилдөөнүн жүрүшүндө, жаңы илимий жоболордун жыйынтыгынын негизинде, Кыргыз Республикасынын Конституциясына өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү жөнүндө, автор тарабынан иштелип чыккан мыйзамдын долбоору көрсөтүлсө болмок.

3. Диссертациялык иште чек ара коопсуздугун камсыз кылууда көңшү мамлекеттер менен болгон кызматташуу аспектиси толук каралган эмес.

Бирок, бул сын-пикирлер накта дискуссиялык мүнөздө жана диссертациялык изилдөөнүн деңгээлине юна таасирин тийгизбейт, ал эми иштин өзү жогорку илимий мааниге ээ.

11. Диссертациянын “Илимий даражаларды ыйгаруу тартиби жөнүндө” КР УАКтын Жобосу менен коюлган талаптарга ылайык келиши.

Аликулов Бакыт Макешевичтин “Кыргыз Республикасындагы чек ара коопсуздугун конституциялык-укуктук жөнгө сулуу” деген темадагы диссертациясы өзүнүн структурасы жана мазмуну боюнча, жүргүзүлгөн изилдөөнүн жүрүшүндө алынган ар бир илимий натыйжанын негиздүүлүк даражасы, аныктыгы жана жаңычылдыгы боюнча, ата-мекендик юридикалык илим үчүн өзүнүн мааниси жана актуалдуулугу боюнча 2022-жылдын 18-январындагы ПЖ № 12 “Окумуштуулук даражаларды берүү тартиби жөнүндө” Жобосунун талаптарына толук ылайык келет.

Диссертациянын жана авторефераттын мазмунун талдоо изденип алуучунун илим-изилдөөчүлүк жөндөмгө, автордук позицияга, өз алдынча ой жүгүртө билүүгө, мыкты интеллектуалдык потенциалга ээ экендигин көрсөттү.

Жогоруда баяндалгандардын негизинде “Кыргыз Республикасындагы чек ара коопсуздугун конституциялык-укуктук жөнгө салуу” темасындагы диссертация коюлган бардык талаптарга жооп берет, илимий-теориялык жана практикалык олуттуу мааниге ээ, ал эми анын автору **Аликулов Бакыт Макешевичке** 12.00.02 – конституциялык укук; муниципалдык укук адистиги боюнча юридика илимдеринин кандидаты илимий даражасын ыйгарууга татыктуу деп эсептейбиз.

Расмий оппонент:

Ж.Баласагын атындагы
Кыргыз улуттук университетинин
Юридикалык институтунун
«Мамлекеттин жана укуктун
теориясы жана тарыхы» кафедрасынын
профессору, юридика илимдеринин доктору

Бейшембиев Э.Д.

*Көзүң тастыктагиле
Көзүң сиз инспектору*